

Коросташова І. М.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності

ННІ права та міжнародно-правових відносин

Університету митної справи та фінансів (м.Дніпро, Україна)

ORCID 0000-0003-4024-802X

УДК:342.7:346.3:347.4

ФОРМИ, СПОСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

FORMS, METHODS AND TOOLS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION

Право інтелектуальної власності є одним із базових прав людини, що гарантуються та захищаються державою. В Україні створена система правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що складається з норм міжнародного та національного законодавства у сфері інтелектуальної власності та системи органів публічної влади, що в заявному порядку здійснюють цивільно-правовий, адміністративно-правовий та кримінально-правовий захист прав інтелектуальної власності, а також захист прав інтелектуальної власності у позасудовому порядку. Проведено аналіз норм національного законодавства, що регулюють неюрисдикційну форму захисту прав інтелектуальної власності (самозахист), визначають порядок, способи та інструменти його здійснення й встановлюють його межі.

Ключові слова: *права інтелектуальної власності; захист прав інтелектуальної власності; форми, способи, інструменти захисту прав інтелектуальної власності; цивільно-правовий захист, адміністративно-правовий захист; кримінально-правовий захист; самозахист.*

The right to intellectual property is one of the basic human rights guaranteed and protected by the state. In Ukraine, a system of legal protection and protection of intellectual property rights has been created, which consists of the norms of international and national legislation in the field of intellectual property and the system of public authorities, which in a declared manner carry out civil-law, administrative-law and criminal-law protection of intellectual property rights and of protection of intellectual property rights out of court. An analysis of the norms of national legislation regulating the non-jurisdictional form of protection of intellectual property rights (self-defense), as well as determining the procedure, methods and tools for its implementation and establishing its limits, was carried out.

Keywords: intellectual property rights; protection of intellectual property rights; forms, methods, tools of protection of intellectual property rights; civil legal protection, administrative legal protection; criminal legal protection; self-protection.

Згідно з ч.2 ст.3 Конституції України: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Засади правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності встановлені ст.ст.41,54 Основного Закону України. Так, згідно ст.41 Конституції України [1], «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», а ст.54 Конституції України, гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ч.1). Крім того, кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (ч.2).

Крім того, ч.3 ст. 418 Цивільного Кодексу України визначено, що право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [2].

Правова охорона прав інтелектуальної власності та гарантії захисту цих прав забезпечені нормами: Міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності до яких Україна приєдналась у встановленому законом порядку, Основного закону України, Цивільним кодексом України (далі ЦК України, Господарським кодексом України (далі – ГК України), Митним Кодексом України (далі-МКУ), Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі –КУпАП), Кримінальним кодексом України (далі-ККУ), спеціальними законами (ЗУ «Про авторське право і суміжні права», ЗУ «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки», ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», ЗУ «Про правову охорону географічних зазначень», ЗУ «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»), а також цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Захист прав інтелектуальної власності та інтересів, що охороняються законом, здійснюється у передбаченому законодавством порядку, тобто із застосуванням належних форм, способів і засобів захисту [3, С.34].

Різні галузі законодавства передбачають різні форми та способи захисту прав інтелектуальної власності. До форм захисту прав інтелектуальної власності відносять юрисдикційну та неюрисдикційну. Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає загальний (судовий і позасудовий) та спеціальний порядок захисту прав інтелектуальної власності поділяються (адміністративно-правовий та кримінально-правовий). Адміністративно-правовий спосіб захисту прав інтелектуальної власності слід поділяти на: цивільно-правовий, адміністративно-правовий, підвидами якого є митно-правовий та адміністративно-господарський [4, 343-345].

Система органів публічної влади, що уповноважені на здійснення вищевказаних способів захисту прав сьогодні є досить розгалуженою. До цієї системи відносяться суд, митні органи, Антимонопольний комітет, поліцію, Службу безпеки України, а також у випадках, передбачених чинним законодавством, до органів системи захисту прав інтелектуальної власності слід відносити й Апеляційну палату Національного органу інтелектуальної власності, що здійснюють захист прав інтелектуальної власності у разі звернення до них суб'єкта права інтелектуальної власності якого порушено або існує загроза такого порушення.

У разі виникнення спору між сторонами цивільно-правового, господарського чи зовнішньоекономічного договору з приводу порушення прав інтелектуальної власності, сторони такого договору можуть використовувати, як адміністративний, так і судовий порядок захисту прав інтелектуальної власності (в тому числі й одночасно), а також позасудовий порядок захисту прав інтелектуальної власності. У разі, якщо сторони дійшли згоди для вирішення спору використати позасудовий порядок захисту прав інтелектуальної власності, вони мають можливість звернутися за допомогою у його вирішенні, як до третейського суду/міжнародного комерційного арбітражу, діяльність яких в Україні врегульована ЗУ «Про третейські суди» та ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», а з 2021 року й до медіаторів, діяльність яких в Україні врегульована ЗУ «Про медіацію».

Суб'єктом неюрисдикційного захисту прав інтелектуальної власності є правовласник об'єкта права інтелектуальної власності (фізичні чи юридичні особи), а також організації колективного управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Як юридичні особи, так і фізичні особи у визначених законом випадках є суб'єктами господарської діяльності чи\та зовнішньоекономічної діяльності.

Слід сказати, що в навчальній та монографічній літературі увага науковців здебільшого зосереджена саме на юрисдикційній формі і способах захисту прав інтелектуальної власності, в той час, коли питанням

неюрисдикційної форми захисту прав інтелектуальної власності, сьогодні не приділено достатньої уваги. Основним і єдиним способом неюрисдикційної форми захисту прав інтелектуальної власності є самозахист власника прав інтелектуальної.

Національний законодавець визначив, що «Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» [2, Ч.1 Ст.19].

Право особи на самозахист передбачено ч.5 ст.55 Конституції України, згідно з якою: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1], а також цивільним ЦК України (ст.19 «Самозахист цивільних прав», ст.20 «Здійснення права на захист») та ГК України (ст.222 «Досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності»).

Так згідно зі ст.19 ЦК України, «1.Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань... 2. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства» [2]

Крім того, відповідно до ст.20 ЦК України: «Право на захист особа здійснює на свій розсуд. 2. Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене, крім випадків, встановлених законом» [2].

Отже, законодавець хоча й не обмежує суб'єкта права інтелектуальної власності у виборі способів самозахисту від порушень та протиправних посягань, однак встановлює межі в яких ці способи мають застосовуватися, вказуючи на те, що вони мають бути адекватними змісту порушеного права, а також наслідкам, які це порушення спричинило. Також законодавець не тільки надає суб'єкту права якого порушено, право самостійно обирати

способи захисту, а й вказує на джерела, якими ці способи можуть бути передбачені: а) договір або б) акти цивільного законодавства.

На відміну від цивільного законодавства, господарське законодавство (ГК України) [5], чітко встановлює інструмент самозахисту (письмова претензія), а також визначає її зміст (ч.3 ст.222 ГК України) та порядок її надання та розгляду (ч.ч. 2, 4-8 ГК України).

Крім того, з вищенаведених норм випливає, що саме договір є не тільки унікальним інструментом регулювання правовідносин між ж його сторонами, а й первинним інструментом, як юрисдикційної, так і неюрисдикційної форми захисту прав інтелектуальної власності, тоді, як письмову претензію, передбачену господарським законодавством, слід вважати лише вторинним інструментом самозахисту. Тому, для попередження порушень не тільки прав інтелектуальної власності, а й господарських прав в цілому, а також для забезпечення ефективного юрисдикційного та неюрисдикційного захисту прав інтелектуальної власності, важливо ще на етапі укладання договору потурбуватись про його зміст та крім інших істотних умов договору також передбачити спосіб та порядок вирішення можливого спору, передбачити господарські санкції, та\ або місце та орган, що буде вирішувати такий спір.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон, Конституція від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон, Кодекс від 16 січня 2003 року № 435-IV. № URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності. Навчальний посібник. К.: ЗАТ “Інститут інтелектуальної власності”, 2003. 64 с.
4. Патентологія: монографія. Р.С. Кірін, В.Л. Хоменко, І.М. Коросташова. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. 424 с.
5. Господарський кодекс України: Закон, Кодекс від 16 січня 2003 року № 436-IV. № URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>